

Štátny okresný archív v Trnave.

Terajší Štátny okresný archív v Trnave vznikol na báze pôvodne štyroch archívov: troch okresných /pôsobiacich v bývalých okresoch Trnava, Hlohovec a Piešťany/ a jedného mestského archívu /archív mesta Trnavy/ po reorganizácii okresov v roku 1960.

Počiatky a formovanie okresných archívov v Trnave, Hlohovci a v Piešťanoch sa viaže na obdobie rokov 1952-1954, kým Archív mesta Trnavy je nositeľom staršej tradície uchovávaní písomností ešte z čias, keď Trnava bola slobodným kráľovským mestom.

Vývoj týchto archívov v 50-tych rokoch bol obdobný ako u ostatných archívov tohto typu na Slovensku. Roky 1952-1954 boli obdobím, keď sa vytvárali základné podmienky /priestorové i personálne/ pre činnosť týchto v tom čase samostatných

archívnych pracovísk. V nasledujúcich rokoch /1954-1960/ sa do vyčlenených priestorov postupne sústreďovali písomnosti obcí, škôl, okresných úradov. Sústredený materiál sa triedil, usporadúval, ukladal do škatúl. Zároveň sa robili súpisy prameňov k dejinám robotníckeho hnutia a skartácia písomností po roku 1900.

Situácia v archíve mesta Trnavy sa líšila od praxe v okresných archívoch tým, že práce boli zamerané prevažne na triedenie písomností Magistrátu mesta Trnavy/1238-1922/, ktoré predstavujú fond európskeho významu. Išlo o veľmi zložitú prácu, nakoľko bolo snahou vystihnúť a nenarušiť pôvodnú štruktúru ukladania písomností. Zároveň bolo potrebné vhodnými spôsobmi eliminovať dôsledok predchádzajúcich desaťročí minimálnej starostlivosti o tieto

doklumenty, ktoré boli uložené v nevhodnom prostredí, čo poznamenalo ich fyzický stav a zachovalosť. Významným počínom tohto obdobia bolo vyhotovenie síce veľmi stručného, ale z hľadiska bádateľského využítia veľmi potrebného inventára listín uložených v tomto fonde. Post archivára v tomto archíve od 1.11.1954 zastával Jozef Šimončíč, po zlúčení archívov dlhoročný riaditeľ Štátneho okresného archívu v Trnave /do 29.12.1991/. S jeho osobou sú spojené mnohé aktivity na úseku organizácie slovenského archívnictva, výrazne sa podieľal na organizovaní regionálneho bádania a svojou bohatou výskumnou a publikačnou činnosťou prispel k „zviditeľneniu“ práce archivára.

Po reorganizácii v roku 1960 vznikol Okresný archív v Trnave s tromi pobočkami /v Hlohovci, Piešťanoch a Archívom mesta Trnavy/. V tomto období sa pokračovalo v sústreďovaní fondov notárskych úradov, obvodných úradov MNV a škôl. Písomnosti sa triedili, usporadúvali, skartovali a v konečnom dôsledku inventarizovali. Archívne fondy sa doplnili aj o prírastky jednotlivín získaných od súkromných osôb a delimitáciou zo zbierok niektorých inštitúcií /napr. zo Spolku sv. Vojtecha v Trnave, z

Balneologického múzea v Piešťanoch, zo Slovenského národného múzea v Martine /. Vo všetkých prípadoch išlo o materiály týkajúce sa miest a obcí tunajšieho regiónu/.

Priestorové podmienky umiestnenia archívu sa výrazne zlepšili v roku 1966, kedy bola Okresnému archívu v Trnave pridelená budova bývalého jezuitského kláštora v Trnave, v ktorej predtým sídlil ZNB. Napriek tomu, že archív nedostal do užívania celý objekt, iba jeho strednú časť /v prednom i zadnom trakte boli dočasne umiestnené iné organizácie/, umožnilo to už v roku 1967- po zadaptovaní priestorov - presťahovať sem písomnosti zo všetkých pobočiek.

Pridelené priestory však nevyriešili situáciu nadlho. Potreba získať úložné kapacity na nové prírastky fondov viedla k rokovaniam o uvoľnení ďalších priestorov v prednom trakte pre potreby archívu. Organizácie tam sídliace boli postupne vysťahované a tieto priestory v roku 1979 dostal k dispozícii archív.

Skutočnosť, že archív bol umiestnený v jednej budove, bola nespornou výhodou, ale prejavovali sa aj viaceré nedostatky, a to najmä nadmerná vlhkosť. Od roku 1985 sa začalo uvažovať o generálnej rekonštrukcii tejto budovy,

vrátane vyst'ahovania organizácií, ktoré ešte sídlili v zadnom trakte. Zámerom bolo upraviť celý objekt na archívne využitie.

Realizáciou tohto projektu by sa boli vyriešili priestorové problémy s pribúdajúcimi bežnými metrami archívneho materiálu. Archív sa totiž dostal do situácie, keď časť archívnych materiálov zostáva u pôvodcov, nakoľko niet vhodných priestorov na uloženie.

Situácia sa radikálne zmenila v dôsledku spoločenských zmien po roku 1989. V roku 1990 bol celý objekt vrátený v rámci reštitúcií cirkvi - reholi Spoločnosti Ježišovej v Trnave. Týmto právnym aktom sa archív ocitol v postavení podnájomníka, ktorý má najneskôr do roku 2001 uvoľniť doteraz užívané priestory.

Po rôznych peripetiách sa prijalo riešenie: bol odkúpený objekt - starý meštiansky dom v centre Trnavy, ktorý sa v najbližších rokoch bude účelovo rekonštruovať pre potreby ŠOKA Trnava. Trápi nás otázka: stihne sa to do roku 2001?

V súčasnosti náš archív uchováva 697 archívnych fondov, čo predstavuje takmer 3.500 bm archívneho materiálu. Štruktúra fondov je obdobná ako u iných okresných archívov, ktoré sa na tomto mieste už o tom podrobnejšie zmieňovali. Časové rozpätie dokumentov je z rokov 1238-1996. Fondy sú /až na

najnovšie prírastky/ usporiadané, z väčšej časti inventarizované. Záujemcom o využívanie našich fondov je k dispozícii ako základná orientačná a informačná pomôcka tlačou vydaný sprievodca po fondoch a zbierkach ŠOKA Trnava. K viacerým fondom /resp. ich častiam/ sú spracované čiastkové inventáre, resp. účelové súpisy dokumentov, ktoré boli vypracované v súvislosti s aktuálnymi požiadavkami na vyhľadávanie dokladov.

V súčasnosti najviac využívané sú fondy národných výborov /ONV, MsNV a MNV/, okresných úradov, škôl a historicky najhodnotnejší fond Magistrát mesta Trnavy. Vyhľadávaná je aj zbierka hudobníň bývalého Cirkevného hudobného spolku v Trnave, písomnosti okresných súdov a v poslednom období zaznamenávame prudký rast záujmu o poskytnutie fotodokumentácie, resp. rôznych máp a plánov.

V archíve študuje ročne okolo 120 bádateľov, každoročne prichádzajú aj záujemcovia zo zahraničia.

V archíve sa za uplynulé desaťročia vystriedal značný počet pracovníkov. Niektorí pôsobili krátko, iní zanechali za sebou kus práce v podobe usporiadaného a zinventarizovaného materiálu.

Zvýšená fluktuácia pracovníkov archívu v poslednom období nám však narobila nemalé problémy. V súčasnosti sa na úlohách archívu podieľa 7-členný tím pracovníkov. Z tohto počtu sú traja s vysokoškolským vzdelaním /ale iba jeden absolvent odboru archívnickva/, štyria so stredoškolským vzdelaním. Tento počet pracovníkov je vzhľadom

na rozsah a náročnosť úloh kladených na náš archív nedostačujúci. Javí sa potreba zvýšiť tento stav minimálne o dvoch odborných pracovníkov, z ktorých aspoň jeden by mal byť absolventom odboru archívnickva. Podarí sa nám to?

Anna Dunajská

Z našej konferencie

V dňoch 15.-17.10.1996 sa uskutočnila v hoteli Partizán na Táloch konferencia na tému „Vedeckoinformačný aparát v archívoch“. Niektoré príspevky Vám v skrátenej forme predkladáme:

Archívny inventár, základná súčasť vedecko-
informačného systému v archíve

Archívny inventár je základnou archívnu pomôckou, ktorou sprístupňujeme archívny fond. Primárnou funkciou archívneho inventára je funkcia evidenčná. Inventár zaručuje archívnemu fondu pevný systém a zobrazuje jeho architektúru. Tektonika fondu uloženého v archívnom depozitári nie je viditeľná. Vidíme ju zreteľne v archívnom inventári. Okrem evidenčnej funkcie plní archívny inventár aj funkciu orientačnú a informačnú. Inventár však sám o sebe nepovažujeme za konečnú formu sprístupnenia, ale za výraz hodnotenia a usporiadosti archívneho fondu. Inventár nie je samoúčelom, ale východiskom ku katalógu, registru, k archívnemu sprievodcovi a k ďalším moderným archívnym pomôckam. Na Slovensku dosiaľ nepoznáme vhodnejšiu archívnu pomôcku pre kodifikáciu systematicky usporiadaného fondu. Archívny inventár tvorí v podstate súčasť archívneho fondu.

Problém inventarizácie novodobého spisového materiálu spočíva v určení inventárnej jednotky. Inventárnou jednotkou spravidla nie je jeden spis, ale súbor spisov, ktoré spája istý vymedzený vzťah. Otázkou, ktorú má archivár riešiť je to, aký veľký má byť tento súbor spisov a čo s takým súborom, ktorý v dôsledku

pôvodného uloženia nemá vecného súvisu? Riešenie tejto otázky súvisí s problémom tvorby registratúry a tvorby archívneho fondu na základe registratúry a organizácie pôvodcu archívneho fondu. Je to otázka systému, ktorý začína „výrobou“ spisu a končí uložením v spisovni do registratúry. Inventárna jednotka nemá byť iba nejakým formálnym zoskupením jednotlivín s evidenčnou funkciou, ale má zachovávať provenienčné súvislosti na vyššej úrovni ako archívnych dokumentov tvoriaci inventárnu jednotku je objektívne existujúci predmet, ktorého podstata vzniká už vo fáze úradného konania, pokračuje v spisovni a završuje sa v archíve. Úlohou archívneho spracovania je tento predmet spoznať, presne identifikovať a fixovať a nie s ním ľubovoľne zaobchádzať. Ak sa v registratúrnej fáze podstata inventárnej jednotky nesformovala, resp. ak sa sformovala nevhodne, tak archivár rešpektuje kancelársku fázu /podateľňa, výpravňa a vybavujúce kancelárie úradu/ a sformuje inventárnu jednotku v želateľnej forme, vyhovujúcej vnútorným zákonitostiam fondu. Inventárna jednotka má byť fyzicky ohraničená a suverénna, odlišná od inej inventárnej jednotky formou i obsahom. Jej

hranice nie sú mechanické, ale organické a sformovanie archívnych dokumentov /spisov/ musí byť upravené tak, aby bolo vidieť, kde sa inventárna jednotka začína a kde končí.

Uvedenú problematiku riešila Slovenská vedecká archívna rada už v r.1956, a dr.Michal Kušík, vtedajší vedecký vedúci Slovenskej archívnej správy, publikoval v Archívnom časopise r.1956 príspevok na tému K problémom inventarizácie novodobého spisového materiálu. V ňom nastolil aj otázku tvorby inventárnej jednotky v spisovom materiáli. Kušíkov príspevok nestratil ani po 40 rokoch na svojej aktuálnosti. Uvedený problém sme doposiaľ primerane nedoriešili. Táto skutočnosť sa odzrkadľuje aj v inventároch štátnych archívov na Slovensku. /Analýzu vzorky 204 archívnych inventárov vo forme správy z výskumu prinesie Slovenská archivistika roč.1996/2/. M.Kušík v uvedenom príspevku zdôrazňuje skutočnosť, že v archívnom inventári sa musí zračiť logika vyplývajúca z náplne a systému úradovania pôvodcu fondu. V tom spočíva aj kľúč k podrobnejšej vecnosti /pertinencii/, od ktorej je blízko aj k tematike. Archivár aj bádateľ musia mať na zreteli trvalý súvis medzi funkciou a činnosťou pôvodcu fondu na jednej strane a

ním vyprodukovaného písomného súboru na strane druhej. Tento súvis má vyjadriť kvalitný inventár. Úlohou archivára pri spracovaní archívneho fondu a vypracovaní inventára k fondu je odstrániť defekty, ktoré vinou archívne nevhodných praktík v predarchívnom štádiu pokazili provenienčný vzťah medzi pôvodcom fondu a jeho spisovou produkciou. Problémy, ktoré musíme v slovenských archívoch riešiť pri spracovaní a inventarizácii novodobých fondov, spočívajú aj v špecifickej uhorskej spisovej tradícii, odlišnej od spisových systémov používaných v nemeckých a českých krajinách i v Poľsku. V spisovniach mnohých úradov na Slovensku v 18. a 19. st., ako aj v prvej polovici 20.st. absentovala tvorba registratúrnych spisov. Registratúrne spisy sa tvoria v spisovni úradu z niekoľkých vecne /pertinenčne/ príbuzných kancelárskych /jednoduchých/ spisov. Registratúrne spisy s elenchami predstavujú vhodný základ na usporiadanie a inventarizáciu spisového materiálu. Inventárnu jednotku môže v takomto prípade tvoriť jeden registratúrny spis, t.j. spis zložený, resp.zošíty, alebo inak spojený do zväzku, fascikla či spisového zošitu ešte v registratúrnom štádiu. V takom prípade, keď nedošlo k vytvoreniu

registratúrnych spisov v spisovni, a v spisovni sa registratúra vytvárala iba z kancelárskych /jednoduchých/ spisov, tak archivár pri spracovaní fondu by mal sám skonštruovať inventárne jednotky podobného charakteru ako sú registratúrne /zložené/ spisy. Pochopiteľne konštrukcia inventárnych jednotiek nesmie byť umelá, realizovaná na základe vopred vymyslenej, hoci logickej schémy. Tvorba inventárnych jednotiek má vychádzať z vnútornej zákonitosti fondu, predovšetkým pôvodcu fondu, jeho funkčnosti, t.j. všetkých atribútov, ktoré ovplyvňujú tvorbu jeho úradných písomností. Tieto atribúty musí archivár odhaliť a uplatniť v procese tvorby archívneho fondu a tvorby archívneho inventára. Domnievam sa, že aj tu, v tomto procese spočíva tvorivosť a vedeckosť archívnej práce. Nevyvinuté registratúrne štádium spisov v slovenských úradoch privedilo tvorbu predarchívnych organizmov - registratúr, ktoré nevyhovujú archívnym účelom. Archivárom v archívoch pri spracovávaní fondov ostáva teda povinnosť vykonať tú prácu, ktorá sa zanedbala v spisovniach. Archivár má povinnosť hodnotiť, triediť a usporadúvať archívne dokumenty /spisy/ v archíve do archívnych fondov a v rámci fondov do takých fondových

jednotiek radených hierarchicky tak, aby odzrkadľovali postavenie, právomoc, kompetenciu, funkčnosť, organizačnú štruktúru pôvodcu, agendu jeho jednotlivých organizačných jednotiek a pracovných útvarov. V prípade existencie väčšieho množstva spisov v najmenších útvaroch pôvodcu, je vhodné uplatniť usporiadanie podľa pertinencnej príbuznosti spisov. Ide o to, aby archivár roztriedil archívne dokumenty nielen do fondov, ale v rámci fondu aj do veľkých fondových oddelení /podfondov/, prípadne do fondových pododdelení a do ďalších, nižších fondových jednotiek vo vertikálnej polohe fondu, až po najmenšie organické jednotky fondu, ktorými sú inventárne jednotky. Inventárnu jednotku by mal tvoriť neveľký /skôr malý/ súbor archívnych dokumentov /spisov/, /prípadne výnimočne jednotlivý archívny dokument/ rovnakého alebo príbuzného obsahu, ktorý má samostatný význam a tvorí základnú manipulačnú a popisnú jednotku usporadovacej sústavy. Tým, že inventárna jednotka predstavuje určitý vecný /vzťahový/ súbor, možno ju vyjadriť jedným alebo niekoľkými pojmami špecifického významu.

Archivári poznajú problematiku slovenských registratúr, ktoré obsahujú

nečlenené série spisov. Tieto nečlenené spisové série spája iba chronologický znak. V rámci ročníka sú spisy uložené v číselnom rade. Obsahová spätosť, ktorá je vnútorným zákonom fondu a v skutočnosti v ňom existuje, v nečlenej sériovej registratúre nenašla svoj výraz v štrukturácii pôvodného uloženia. Obsah fondu /registratúry/ podľahol síle primitívneho spisového založeného iba na formálnom princípe chronologicko-numerickeho radenia spisov /Kušík/. Registratúra s prevahou nečlenených sérií je v podstate rozhádzanou, teda neusporiadanou registratúrou z hľadiska obsahu. Numerická sériovosť spisov je azda vhodná v administratívne, archívnym účelom však nevyhovuje, azda okrem fondov s malým množstvom spisov.

Obsahová spätosť, teda vecnosť /pertinencia/, ktorá vo fonde existuje, a ktorú má archivár odhaliť a využiť pri spracovaní fondu je podstatou tvorby archívneho inventára.

Tvorba obsahovo homogénnych a rozsahom malých inventárnych jednotiek umožňuje aj tvorbu primeraných, stručných a výstižných registrov inventárnych jednotiek, teda plne funkčných registrov.

V súvislosti s tvorbou archívnych pomôcok je vhodné hovoriť o archívnych informáciách. Aké konštitučné prvky obsahuje archívna informácia? Archívna informácia pozostáva z dvoch prvkov:

a/ textová /obsahová/ informácia,

b/ kontextová informácia

Obidva konštitučné prvky archívnej informácie tvoria jeden celok. Sú to prvky vzájomne späté a neoddeliteľné. Toto konštatovanie je mimoriadne dôležité pre archivistiku, a to nielen pre archívnu teóriu, ale najmä pre archívnu prax, nakoľko pre fungovanie archívneho systému nezhodnotené, neroztriedené a neusporiadané archívne dokumenty nie sú použiteľné. V archívoch existujú archívne dokumenty zhodnotené, roztriedené a usporiadané a vybavené archívnym inventárom, príp. i ďalšími pomôckami. V archívoch však existuje aj väčšie, či menšie množstvo písomných i nepísomných dokumentov, ktoré ešte nie sú zhodnotené, ani roztriedené a usporiadané, ani inventarizované. Tento v archívoch trvale prítomný problém verejnosť spravidla nepozná. Vo vzťahu k verejnosti, k bádateľom a iným používateľom, by mal archív poskytovať informácie iba

o spracovaných a inventarizovaných archívnych dokumentoch. Tie druhé, nezhodnotené a nespracované písomné a iné dokumenty nie sú použiteľné, nakoľko nie sú ukončené, t.j. ešte nedozreli do veku historických prameňov, neboli zhodnotené a klasifikované ako archívne dokumenty. Ich autenticita nie je právne, ani historicky zaručená v čase pred archívnym spracovaním.

Textovú časť archívnej informácie tvorí pôvodca písomnosti. Archivár ju nemôže meniť. Ak ju mení, dopúšťa sa falzifikácie. Pôvodca fondu však tvorí aj podstatu kontextovej informácie. Avšak kontextovú informáciu dotvára archivár tým, že môže doplniť, opraviť, premanipulovať, prekvalifikovať to, čo vykonal pôvodca, a to hodnotením - výberom a skartáciou, triedením a usporadovaním a sprístupnením archívneho fondu. To znamená, že kontextová informácia sa tvorí činnosťou pôvodcu a činnosťou archivára.

Využívateľov archívnych informácií zaujíma predovšetkým text /obsah/ archívnych dokumentov. Kontextová informácia je iba prostriedkom na to, aby sa využívatel dostal k textovej informácii. Možno však konštatovať, že kontext dopĺňuje text, teda obsah, aj ho

prispôsobuje a do istej miery i nahradzuje a jeho hodnotu pozitívne ovplyvňuje. Bádateľ pristupuje k archívu zvonku. Ide mu o historické pramene, archív mu splyva v jeden celok, hodnotí ho iba z hľadiska heuristickej užitočnosti pre historiografiu. Proveniencia ho obyčajne nezaujíma, hoci by ho mala zaujímať, pretože kritika historického prameňa bez poznania proveniencie je oslabená. Bádateľ prichádza do archívu s témou. Avšak témy a logika neurčujú formy a metódy archívnej práce na fondoch, ako to bolo v prípade používania pertinenčného princípu.

Z dosiaľ povedaného vyplýva i to, že kvalita a kvantita archívnej informácie nie je konštantná. Matematicky možno túto skutočnosť vyjadriť tak, že textová časť archívnej informácie je konštantná a kontextová časť je premenná. Archívna informácia sa rovná súčinu oboch častí.

Už tvorcovia holandskej archívnej príručky, Handleiding ... zdôraznili, že úlohou inventára nie je podávať informácie o každej jednotlivine nachádzajúcej sa vo fonde, ale slúžiť informovaniu o obsahu fondu. To znamená, že inventár má informovať o fonde, o jeho fondových jednotkách, do ktorých sa materiál archívneho fondu člení, najmä o inventárnych jednotkách. Katalógy, registre aj

registre sa vypracovávajú z iného hľadiska ako inventáre. V prípade inventára rozhoduje archivár o inventarizácii podľa hľadísk pôvodcu fondu a podľa hľadísk archívu. Zatiaľ spracovateľ katalógu a registra prihladá výslovne na bádateľské požiadavky. V inventári vystupuje do popredia charakter /ráz/

archívneho dokumentu /kontextová informácia/, avšak v katalógu sa má vyznačiť udalosť, jav opísaný v archívnom dokumente /textová informácia/.

Elo Rákoš.

Archívne pomôcky v sieti štátnych oblastných archívov /Sprístupňovanie archívnych fondov v priamoriadených štátnych archívoch - minulosť, prítomnosť a budúcnosť/

Archívne pomôcky - uznávané i zaznávané, ale tak alebo tak syntetické a analytické pomôcky boli, sú a budú základnou súčasťou informačného aparátu archívov, ktorý je nevyhnutný k využívaniu i k evidencii archívnych fondov a zbierok.

V ústrednej evidencii archívnych pomôcok na Odbore archívnictva a spisovej služby je ich už úctyhodný počet: 2828 evidenčných jednotiek analytických pomôcok, teda inventárov a katalógov, z rokov 1956-1996 tak z ústredných a oblastných, ako aj okresných i

mestských archívov. Údaje v ústrednej evidencii zaznamenávajú počty zväzkov archívnych pomôcok; ale jeden zväzok nie je totožný s jedným fondom, pretože to môže byť niekoľko zväzkov čiastkových inventárov k jednému fondu, viacdielny inventár, alebo katalóg, a naopak, jeden zväzok združeného alebo skupinového inventára obsahuje niekoľko fondov. Presný počet archívnych fondov v pomôckach sprístupnených možno čerpať z prehľadu archívnych pomôcok uverejňovaných v Slovenskej archivistike v päťročných cykloch.

Ostatný prehľad bol uverejnený v 2. čísle v roku 1994 za obdobie od roku 1986 do roku 1993. Tieto skutočnosti treba brať do úvahy pri spracovaní analýzy klasického archívneho informačného systému, lebo ináč sa možno dopracovať ku skreslenému pohľadu /porov.: SA 1992/1, s.151-153/. Najspoľahlivejšie údaje o archívnom fonde a jeho sprístupnení archívnymi pomôckami, vrátane ich druhu a počtu však poskytujú evidenčné listy archívnych fondov a zbierok.

Štátny ústredný banský archív a štátne oblastné archívy majú spolu podľa ústrednej evidencie 1232 zväzkov archívnych pomôcok v nasledujúcej špecifikácii:

ŠÚBA 175, ŠOBA BB 264, ŠOBA Ba 85, ŠOBA By 136, ŠOBA Ke 207, ŠOBA Le 90, ŠOBA Ni 143, ŠOBA Po 132.

Počet archívnych fondov a zbierok priamoriadených štátnych archívov podľa výročných správ za rok 1995 je 3493 v nasledujúcej špecifikácii:

ŠÚBA 219, ŠOBA BB 541, ŠOBA Ba 1098, ŠOBA By 438, ŠOBA Ke 394, ŠOBA Le 452, ŠOBA Ni 338, ŠOBA Po 213.

Podľa evidenčných listov archívnych fondov a zbierok majú sledované archívy sprístupnené archívnymi pomôckami

nasledujúce počty archívnych fondov a zbierok:

ŠÚBA	150
inventármí, 13 katalógmi	
ŠOBA BB	235
inventármí, 21 katalógmi	
ŠOBA Ba	405
inventármí, 12 katalógmi	
ŠOBA By	185
inventármí, 17 katalógmi	
ŠOBA Ke	187
inventármí, 5 katalógmi, 31 registrami	
ŠOBA Le	141
inventármí, 9 katalógmi, 1 registrom, 2 kartotékou	
ŠOBA Ni	nemá
ešte vypracované nové evidenčné listy	
ŠOBA Po	166
inventármí, 30 katalógmi, 1 registrom.	

Teda možno povedať, že v priamoriadených štátnych archívoch je sprístupnených archívnymi pomôckami približne 50 % archívnych fondov a zbierok. Čo sa týka typu sprístupnených archívnych fondov, v prevažnej miere sú z oblasti správy a súdnictva.

Je to veľa, alebo málo? Z tohoto dôvodu by sme venovali retrospektívny pohľad na sprístupňovanie archívnych fondov a zbierok, ktorý by sme rozdelili do dvoch etáp: minulosť - päťdesiate a šesťdesiate roky, prítomnosť - ostatné štvrtstoročie.

Moderné slovenské archívnikto s rozvinutou štruktúrou archívnych inštitúcií nemá dlhú tradíciu, keď ako medzník v jeho vývoji chápeme vládne nariadenie č.29/1954 Zb. o archívniktove zo 7.mája 1954. V roku 1954 začalo zjednotené slovenské archívnikto novú etapu svojho vývoja s kilometrami nespracovaného archívneho materiálu, ale i registratúrneho materiálu, a aj to čo bolo sprístupnené, nebolo podľa postulátov modernej archívnej vedy; ďalej veľmi slabou materiálo-technickou základňou; už vyhranenou, ale ešte len formujúcou sa organizačnou štruktúrou a nedostatkom odborných pracovníkov.

V rokoch 1959-1969 pripravili a vydali štátne archívy, teda dnešné štátne oblastné archívy a oddelenie hospodárstva Štátneho slovenského ústredného archívu, dnešný Štátny ústredný bankský archív kompletnú sériu syntetických archívnych pomôcok. Jedenásť zväzkov archívnych sprievodcov na vysokej odbornej úrovni dodnes dôstojne reprezentuje vedomosti, usilovnosť, ale i odvahu svojich autorov.

Ku kvalite analytických pomôcok zo sledovaného obdobia, t.j. z tzv.minulosti, bolo počuť v ostatných rokoch neraz kritické poznámky. Áno sú medzi

nimi aj dočasné inventáre /mali to aj v názve uvedené/, aj inventárne zoznamy, so stručnými inventárnymi záznamami a širokým rozsahom inventárnej jednotky. Archívne fondy boli však spracované podľa základných pravidiel /tieto vyšli v roku 1958/, archívna pomôcka bola vypracovaná taktiež podľa nich a nejeden úvod i v týchto pomôckach zodpovedal najprísnejším odborným kritériám. Aj rotaprintom vydané inventáre mali úspornejšie štylizované inventárne záznamy a inventárne jednotky v chronologicko-numerickej sériách boli veľkého rozsahu, napr. v inventári Hlavného komornogrofskeho úradu v Banskej Štiavnici z roku 1963 má inventárna jednotka č.1706 až 39 škatúl. Treba si ale uvedomiť, že táto generácia archívárov roztriedila, usporiadala a sprístupnila kilometre mnohokrát vôbec nedotknutého archívneho materiálu, alebo dokonca materiálu v rozsype. Archívne pomôcky umožnili bádateľskej verejnosti študovať archívne dokumenty, ktoré by bez práce archívárov odpočívajú ďalšie roky v depotoch zapadnuté prachom. Boli tu požiadavky spoločnosti vedeckej i odbornej verejnosti, a tieto bolo potrebné splniť.

Ešte sa nespracovali prvé kilometre archívneho materiálu a

už stála prvá generácia archivárov pred dôsledkami administratívno-správnej reformy v roku 1960. Štátne oblastné archívy v Banskej Bystrici, Bratislave, Bytči, Košiciach, Nitre a Prešove prevzali registratúry zrušených krajských národných výborov a ďalších orgánov a organizácií na úrovni kraja. Toto isté sa opakovalo v roku 1969, dotklo sa to však už nie šiestich štátnych oblastných archívov, ale len troch: Banskej Bystrice, Bratislavy a Košíc. A to opäť nebol len materiál krajských národných výborov, pretože aj táto reforma mala širší záber.

O prítomnosti - o ostatnom štvrt'storočí - dalo by sa povedať, že to bolo relatívne vyrovnané obdobie: viac kvalifikovaných odborných pracovníkov; postupne sa vylepšujúce pracovné podmienky; kvalitnejšie materiálno-technické vybavenie archívov. Tempo spracúvania a sprístupňovania archívnych fondov sa zmierňuje, kvantita ustupuje do pozadia a do popredia sa dostáva kvalita. Štátny ústredný bankský archív a štátne oblastné archívy sa dali do veľkých projektov: župy, slúžnovské úrady, krajské národné výbory, banské úrady, zbierky cirkevných matrik atď. Inventárne jednotky sa zmenšujú a naopak inventárne záznamy sa rozširujú. Archívne pomôcky

naberajú na hĺbke poskytovaných informácií. Sprístupňovacie práce na jednotlivých veľkých fondoch sú dlhodobu naplánované, na niekoľko rokov, čo sa potom odráža i na počte ročne vyhotovených archívnych pomôcok. Rukopisy archívnych pomôcok sú niekoľko sto stranové, ale vyhotovenie čistopisov z nich je opakujúcim sa problémom v niektorých archívoch. Niekedy zlyháva vnútorná organizácia práce, inokedy sú to i objektívne príčiny. Napríklad od začiatku 90-tych rokov rozsiahle poskytovanie správnych informácií ovplyvnilo jednak samotné sprístupňovacie práce, ale ešte viac zasiahlo proces ich finalizácie formou čistopisu archívnej pomôcky.

Pomer spracovaného a nespracovaného archívneho materiálu, resp. sprístupneného a nesprístupneného sa začiatkom 90-tych rokov znovu zhoršuje, pretože pribudli opäť registratúry zrušených krajských národných výborov, ale aj ďalších orgánov a organizácií bez právnych nástupcov. Na ilustrovanie opäť niekoľko čísiel - o rozsahu archívneho materiálu v jednotlivých archívoch podľa výročných správ k 31.12.1995 a percentuálnom vyjadrení inventarizovaného z celkového rozsahu:

ŠÚBA	- 4750bm - 74%
ŠOBA Ke	- 4786 bm - 52%
ŠOBA BB	- 6494 bm - 48%
ŠOBA Le	- 3798 bm - 55%
ŠOBA Ba	- 5842 bm -
nevykazuje	ŠOBA Ni -
6304 bm	- nevykazuje
ŠOBA By	- 5298 bm - 94%
ŠOBA Po	- 2573 bm - 77%

Kvalitu archívnych pomôcok v priamoriadených štátnych archívoch z tohto obdobia možno charakterizovať vo všeobecnosti, že je na dobrej odbornej úrovni. Zvlášť treba podčiarknuť úroveň úvodov, z ktorých sú mnohé na úrovni vedeckých štúdií. Tak, ako je výber archívnych fondov na spracovanie a spôsob ich sprístupnenia v kompetencii riaditeľa archívu, tak je aj kvalita archívnej pomôcky prestížnou záležitosťou riaditeľa archívu.

A aká by mala byť budúcnosť v sprístupňovaní archívnych fondov? Mala by sa samozrejme intenzívne využívať výpočtová technika, ale táto sama osebe je len technickou pomôckou. Preto by sa mala naďalej venovať pozornosť predovšetkým triedeniu a usporadúvaniu, ďalej formovaniu inventárnej jednotky a sformulovaniu jej obsahu, teda podobe inventárneho záznamu. Mohla by sa rozpracovať aj

problematika inventarizovania chronologicko-numerických radov spisov. Rozhodne by nemala klesať odborná úroveň úvodov k archívnyim pomôckam. Pri výbere archívnych fondov na spracovanie mala by sa z každej strany posúdiť hodnota fondu a potom až určiť spôsob jeho sprístupnenia. Pri niektorých fondoch, resp. ich častiach, postačí niekedy register ako typ archívnej pomôcky, alebo tzv. inventárny zoznam, dočasne prípadne aj kvalitný preberací zoznam. Na diskusiu sú aj tzv. prehĺbené inventáre, ale aj systematické a výberové katalógy. Zvlášť pri katalogizovaní treba sprísniť kritériá hodnoty archívneho fondu ako celku i jeho časti, objektívne posúdiť výpovednú hodnotu archívnych dokumentov, ale aj spoločenskú požiadavku po tejto najvyššej forme sprístupnenia. V systematických katalógoch sa neraz opakujú stereotypné, nič nehovoriace záznamy, bádateľovi sa nezaslúžene dávajú k dispozícii informácie, ktoré mohol s menšou námahou aj sám získať z inventára. Vôbec by sa malo uvažovať o efektívnejších a intenzívnejších metódach sprístupňovania archívnych fondov, pretože pomer medzi spracovaným a nespracovaným archívnyim materiálom nie je ani v priamoriadených štátnych

archívov práve najpriaznivejši. A napokon by bolo vhodné i potrebné vydať ďalšie diely archívnych sprievodcov tak Štátneho ústredného banského archívu, ako aj štátnych oblastných archívov, ktoré by podali opis fondov prevzatých po vydaní predchádzajúcich dielov.

Na záver niekoľko poznámok všeobecne k minulosti, prítomnosti i budúcnosti:

- Mala by platiť zásada, že kým pracovník nedokončí prácu na archívnom fonde - vrátane kompletného rukopisu archívnej pomôcky, teda aj s úvodom a registrami - nemal by začať spracúvať ďalší fond.

- Pri spracúvaní archívnych fondov, u ktorých máme aj jeho predchodcu i nástupcu, ale aj u niektorých príbuzných fondoch, bolo by lepšie najprv všetky roztriediť a usporiadať, a až potom pristúpiť k ich inventarizovaniu. Dalo by sa takto

predísť i niekoľkonásobným dodatkom už k hotovým čistopisom inventárov.

- Mohlo by sa zväziť autorizovanie archívnych pomôcok, aby sa zamedzilo nežiadúcemu odpisovaniu bádateľmi z nich bez príslušného citovania /najmä z úvodov/.

- Archívne pomôcky sú trvalou súčasťou vedeckoinformačného a evidenčného aparátu archívov. Obrazne povedané prežijú archivára, ktorý ich vyhotovil. Archívna pomôcka bude využívaná dovtedy, kým ju nenahradí nová, modernejšia. Bude vodidlom pri štúdiu archívnych dokumentov aj viacerým generáciám bádateľov, preto archivár nemal by mať komplex z toho, že napísal „len“ archívnu pomôcku.

Mária Stieberová

Archívne pomôcky v sieti štátnych okresných archívov

Archívne pomôcky, ktoré v rokoch 1950-1995 vznikli v štátnych okresných archívoch na Slovensku, sú z veľkej časti plodom kultúrno-osvetových i odbornovo-vedeckých zámerov

archívnej správy, načrtnutých v päťročných a jednoročných plánoch práce. Mnohé archívne pomôcky sú však plodom aj špecifického zámeru archivárov, schváleného archívnu správou.

Už tu treba povedať, že archívna správa nechávala archivárom, aj okresným, dosť priestoru na vyhotovovanie archívnych pomôcok z vlastného regionálneho a odbornovo-vedeckého hľadiska.

Pod archívnymi pomôckami rozumieme predovšetkým inventáre každého druhu, ako aj rozličné typy katalógov a registre.

Ešte pred vznikom jednotnej socialistickej archívnej siete v roku 1954 vyvíjali činnosť mestské archívy v bývalých slobodných kráľovských mestách. Komunistický režim ich už od roku 1949 zapojil do služby vládnej ideológie, takže už z roku 1950 máme tzv. súpisy spisov robotníckeho hnutia v meste X. Tieto súpisy mestskí oficiáli a najatí spolupracovníci však vyhotovovali zo zápisov mestských podacích protokolov. I napriek tomu sú zdrojom prvých informácií o robotníckom hnutí v regiónoch, hlavne tam, kde sa spisy stratili ...

V druhej fáze - v rokoch 1954-1968 sa v okresných i mestských archívoch vypracúvali predovšetkým tzv. Zoznamy prameňov k dejinám KSČ a robotníckeho hnutia, ďalej inventáre nosných okresných fondov /najmä okresných a mestských úradov/ a zoznamy kníh archívnych fondov miest.

Bolo to obdobie čínorodej práce nielen v štátnom ústrednom archíve a v štátnych archívoch, ale aj v okresných archívoch, do ktorých sa v roku 1960 včlenili aj mestské archívy.

Nie v každom okresnom archíve existovala v tých rokoch približne rovnaká iniciatívnosť pri inventarizovaní a katalogizovaní archívnych fondov. Zaostávanie, absenciu nemožno považovať za odpor a odboj proti naoktrojovanej ideológii. Zhotovené zoznamy prameňov k dejinám KSČ a inventáre archívnych fondov hlavne okresných úradov sú dodnes zdrojom pramenných informácií, aj keď sú neúplné, často vytrhnuté z kontextu dejín robotníckeho hnutia.

Ak dnes, keď tak rozkvitá regionálna historiografia, málokto siahne za týmito pomôckami, netreba zložiť ruky do lona. Vyhotovené pomôcky čakajú na historikov, ktorí budú chcieť vysoko odborne a seriózne napísať dejiny miest a regiónov v rokoch 1848-1948.

Ak okresní archivári usúdia, že inventáre a katalógy archívnych fondov sú nedostatočné, majú stále možnosť vyhotoviť nové inventáre, ktoré budú nielen evidenčné, ale vysoko informačné, čo možno dosiahnuť akýmsi hybridom inventára a

katalógu, v ktorom budú krátkym regestom a odkazom na základné čísla uvedené všetky spisy.

Takýto typ inventára sa začal uplatňovať v štátnych okresných archívoch koncom sedemdesiatych rokov. Zisťujem, že radšej takéto inventáre, než tie, kde inventárna jednotka spisov zachytáva regestom iba ukázkové spisy. Doba však žiada prevzaté fondy usporiadať, vyhotoviť k nim dočasné či základné - evidenčné inventáre, lebo kvantum nevyskartovaných a nespracovaných archívnych fondov stále narastá a archívne depoty často praskajú vo švíkoch.

Z úvah sa vrátim k archívnym fondom, spracúvaným v konsolidovaných štátnych okresných archívoch v rokoch 1954-1968.

Spracovali sa formou tematických katalógov pramene k dejinám KSČ, k výročiam februárových udalostí 1948, k 1.májom, SNP, VOŠR, k oslobodeniu ČA, k vzniku národných výborov, ku kolektivizácii poľnohospodárstva a i. Zoznamy prameňov k dejinám KSČ vyhotovili sa aj z archívnych fondov obecných a obvodných úradov z rokov 1873-1945.

Formou „výberového“ inventára sa spracovali archívne fondy okresných úradov, notárskych úradov, úradov práce, živnostenských organizácií, finančných úradov, školských

inšpektorátov a Slovenského národného frontu a ďalšie.

V sedemdesiatych rokoch archívna správa rozpracovávala akciu sprístupnenia archívnych fondov magistrátov. Dr.Jozef Šimončíč a ja rozbehli sme v rokoch 1971-1972 široko koncipovanú akciu spoznania stavu magistrátnych fondov v štátnych okresných archívoch a následného vypracovania štúdie o magistrátnych fondoch a smerníc ako ich zinventarizovať. Akcia hlavne pre finančné dôvody neuspela do konca, no poznatky sa uplatnili pri koncipovaní statí o magistrátnych fondoch v rozbiehajúcej sa akcii vydávania Sprievodcov po archívnych fondoch štátnych okresných archívov.

Nových /po roku 1968/ inventárov archívnych fondov magistrátov miest vzniklo málo pre rozličné bariéry. V Štátnom okresnom archíve Bratislava - vidiek /dnes Pezinok/ sme sa na túto trnistú cestu vydali. Výsledkom sú obsiahle /5-6/ zväzkové inventáre archívnych fondov magistrátov miest Modra, Svätý Jur a Pezinok. Sú to inventáre stoviek listín, administratívnych, účtovných a daňových písomností, ale aj katalógy prezidiálnych písomností a zápisníc magistrátu - zatiaľ iba z určitých rokov. Tu treba dodať, že tieto inventáre sú kombináciou

definitívneho inventára so základným /evidenčným/ v skupine spisov niektorých oddelení /trestné spisy, administratívne chronologicko-numerickeho radu a i./ Zvládnuť úlohu definitívne v danej situácii nebolo možné. No tieto kľúčové archívne fondy majú svoju vyprofilovanú podobu. Sme hrdí na tieto niekoľko stovák bežných metrov merajúce magistrátne fondy i na ich inventáre, z ktorých každý má okolo šesťtisíc inventárnych čísiel. Skladba ich inventárov je otvorená pre hlbšie spracovanie jednotlivých manipulačných dielov a druhov písomností. O tieto inventáre a katalógy sa najviac zaslúžil Dr. Juraj Turcsány a Dr. Alexander Horváth.

V štýle kombinácie - hybridnej formy základného inventára a katalógu je možné spracovať ďalšie kmeňové fondy Štátnych okresných archívov - archívne fondy okresných národných výborov 1945 /1949/ - 1960 - 1990. Väčšina vyhotovených archívnych pomôcok z týchto fondov má črty inventárov okresných a notárskych úradov - inventárne jednotky spisov zachytávajú iba „dôležitejšie“ spisy.

Všetky dosiaľ nespracované archívne fondy okresných úradov z prvej i druhej fázy potrebujú dobrý prehľadný

evidenčný inventár a len potom prehľadnejšie spracovanie úradných kníh, písomností odborov a referátov.

V Štátnom okresnom archíve v Modre sme formou hybridu inventára a katalógu spracovali archívny fond Okresného národného výboru v Pezinku /1945-1960/. Má štyri zväzky /každý okolo tristo strán/ a piaty zväzok je ich indexom. Je to dobrá archívna pomôcka, ale i tak ešte nie úplná. Poslúži nám k ďalším kvalitným inventárom archívnych fondov okresných národných výborov. Zaiste však najprv vyhotovíme základný - evidenčný inventár fondu.

Regionálne archívy typu štátnych okresných archívov by mali mať záujem poslúžiť bádateľskej verejnosti inventármi archívnych fondov mestečiek a dedín /obcí/. Pravda, treba takéto archívne fondy mať. Ak nie sú, treba ich „vytvoriť“ - akvizíciami, vytriedením z iných fondov, doplnením formou mikrofilmov a fotografií archívnych dokumentov z iných archívnych fondov /panstvá, rody, pozostalosti - osobné archívy, farské archívy/. Tu musí „okresný archívár“ prejavíť svoje „regionálne“ kvality! Veď hotových inventárov archívnych fondov mestečiek a dedín je tak málo! My máme pekný združený inventár /151 strán/ 59 archívnych fondov

mestečiek a obcí /dedín/ z rokov 1500-1890.

K tejto sérii sa prirodzene radia aj archívne fondy cechov a k nim vyhotovené inventáre. Z regiónu nášho archívu registrujeme 71 archívnych fondov cechov alebo tých torz vo ôsmich mestách a dedinách. Vypracovali sme k nim združený inventár. Písomnosti sú z rokov 1469-1864.

V štátnych okresných archívoch bohatou skupinou archívnych fondov sú fondy škôl - ľudových /národných/, stredných, učňovských i gymnázií. Niektoré archívy spracovali hlavne archívne fondy ľudových škôl. Správne. Prednostne však treba zinventarizovať archívne fondy cirkevných i štátnych a súkromných gymnázií a akadémií.

Treba mať na zreteli, že tematika cirkevných dejín absentovala viac v prácach renomovaných historikov než vo výsledkoch práce archivárov. V štátnych archívoch aj za bývalého komunistického režimu bola sloboda spracúvať archívne fondy s touto tematikou. Preto aj v štátnych okresných archívoch vzniklo viacero inventárov fondov cirkevných inštitúcií, z ktorých mnohé sú tam iba ako depozity. V tejto sérii treba pokračovať a dohoniť zameškané. V tejto veci apelujem na svojich kolegov a kolegyné ako /cirkevný/ historik a

externý spolupracovník Pápežskej komisie pre kultúrne dedičstvo cirkvi.

Treba premyslieť ako zachovať a sprístupniť pre dejiny farské, dekanské, zborové i seniorátne a biskupské archívy. Pre štátne okresné archívy tu je dosiaľ dosť bohatá základňa ďalšieho výskumu. Máme právo istého dozoru nad tými archívmi, čo nám dáva možnosť angažovať sa v istých formách sprístupnenia týchto archívnych fondov.

Zrejme netreba zdôrazňovať potrebu mať v štátnych okresných archívoch čím viac osobných archívov významných osobností z regiónu. Spracovaných inventárov je však málo...

Málo inventárov a tematických súpisov je k dispozícii aj zo skupiny zbierok, hlavne drobných tlačí, plagátov a letákov, fotografií a negatívov, audio-vizuálnych pomôcok, pečatidiel a pečatí, máp a plánov.

V štátnych okresných archívoch sú k týmto zbierkam prírastkové zoznamy, ale výstupov pre verejnosť je málo. Štátne okresné archívy sa nesmú vzdať možnosti dokumentačnými zbierkami dopĺňať svoje archívne fondy.

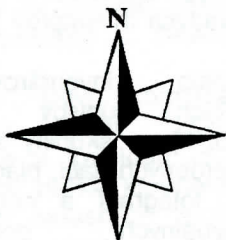
Vo Vatikánskom archíve ako súčasť študovne majú aj veľkú miestnosť s vyše dvetisíc archívnyymi pomôckami, nazývanú

sala dei indici. Za jeden a pol mesačného pobytu v Ríme v roku 1992 zaumienil som si spoznať obsah a formu všetkých týchto inventárov a katalógov, hlavne tých, čo mali vzťah k Uhorsku. Podľa vyjadrenia kolegu, Dr. Juraja Roháča, tie indici „predo mnou tancovali“ či „stáli v pozore“. Úlohu som zvládol. Moje zápisky v niekoľkých písankách svedčia o najrozličnejších formách indici, vypracovaných vatikánskymi archívami od polovice 16. stor. do r.1950. Sú

rôznorodé, lepšie i horšie, malé i veľké, základné i obširné, atď.

Tak je to aj s našimi archívami pomocami. Nelamentujme nad nedokonalosťou tých prvých. Nové urobme čím lepšie na základe hlbšieho poznania fondu a požiadaviek archívnej vedy a obce historikov.

PhDr. Ján Milan Dubovský

Zo zahraničia

Tretie kolokvium pracovnej skupiny stredoeurópskych zväzov - spolkov archivarov.

Dňa 31.mája 1996 sa konalo v slovinskom kúpeľnom mestečku Ptuj v poradí už tretie

medzinárodné kolokvium o práci zväzov - spolkov archivarov v stredoeurópskej oblasti.

Účastníkmi boli: prof. dr. Gerhard Pferschy /prezident Zväzu rakúskych archivárov, Graz/, dr.Rady Racz Katalin /Spolok maďarských archivárov, Budapešť/, dr. Norbert Reimann /predseda Spolku nemeckých archivárov, Munster/, dr.Diether Degreif /Hessenský štátny archív v Darmstade/, dr.Martin Dallmeier /Kniežací ústredný archív Thurn-Taxis, Regensburg/, dr.Silvio Bucher /Združenie švajčiarskych archivárov, St.Gallen/, Zora Hendija a Mirjana Peremin /Zväz archivárov Chorvátska, Zagreb/, Eva Jankovičová /Spoločnosť slovenských archivárov, Bratislava/, dr.Peter Pavol Klasinc /Zväz slovinských archivárov, Maribor/, Marija Hernja Masten /Zväz slovinských archivárov, Ptuj/. Na rokovanie bol prizvaný aj zástupca Zväzu archivárov v Bosne a Hercegovine, riaditeľ Historického archívu v Tuzle, Azem Kožar.

Rokovanie otvoril a viedol prof.dr.Gerhard Pferschy. V mene usporiadateľského zväzu privítala prítomných pani Marija Hernja Masten spolu s dr.Norbertom Reimannom ako spoluorganizátorom.

Uvodom každý z účastníkov stretnutia predniesol stručnú správu o činnosti svojho zväzu od posledného stretnutia, v ktorej zároveň uviedol aj základné

štatistické údaje o počte členov, o výške členských poplatkov a o organizačnej štruktúre. Potom sa prešlo priamo k prerokovaniu jednotlivých tém načrtnutých na predchádzajúcich stretnutiach v Mníchove a vo Viedni.

Diskusia o dosahu procesov reštitúcie majetku občanov, privatizácie, reprivatizácie ako aj rehabilitácie občanov na činnosť archívu vyústila do dvoch základných problémov. Prvým je neúmerné finančné zaťažovanie archívov napríklad aj vydávaním kópií žiadaných archívnych dokumentov a druhým je problém akým spôsobom overovať pravosť vydávaných písomností. Nemeckí archivári tu poukázali na rôzny prístup archívov súkromných a verejných k potrebám a nárokom občanov v tejto sfére. Ukázalo sa, že aktuálna je aj otázka vyberania finančných poplatkov za poskytnuté archívne služby.

Riaditeľ Historického archívu v Tuzle Azem Kožar hovoril o tom, že sa im podarilo zachrániť archívne fondy pred zničením. Chýba im však materiálno-technické a personálne zabezpečenie plynulého chodu archívu. Preto požiadal prítomných najmä o pomoc pri výchove odborných kádrov, nakoľko v jeho krajine nie

je možné doposiaľ zabezpečiť odbornú archívnu výučbu.

Prof.dr.Gerhard Pferschy predstavil prvé číslo archívneho časopisu INSAR „Europäische Nachrichten“, prinášajúceho aktuálne informácie o archívnom dianí v jednotlivých krajinách EU. Určité výhrady odzneli voči neobvyklému a skutočne málo praktickému formátu tohto časopisu. Pri tejto príležitosti požiadal dr.Reimann všetkých prítomných, ktorých archívne zväzy-spolky vydávajú archívne periodikum, o zaslanie jedného exempláru, aby aj takýmto spôsobom sa bližšie oboznámili s činnosťou jednotlivých zväzov.

Dopoludňajšie rokovanie ukončili nemeckí archivári pozvaním na účasť na nemecké archívne dni v septembri tohto roku spojených s oslavou jubilea vzniku ich spolku. Dr.Bucher zo Švajčiarska a kolegyne z Chorvátska referovali o prípravách na podobné podujatia v ich krajine.

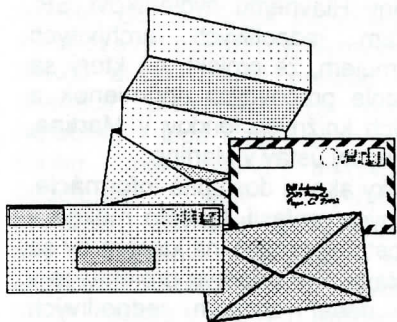
Ďalšou témou bola ochrana archívnych dokumentov. Diskusia sa sústredila len na problém zabezpečenia reštaurovania archívneho materiálu. Vo väčšine postsocialistických krajín podobne ako u nás fungujú centrálné zriadené reštaurátorské pracoviská-dielne zabezpečujúce

služby pre ostatné archívy. Iná situácia je v Nemecku, kde takmer každý archív má svoju dielňu, vybavenú moderným reštaurátorským zariadením. Podľa ich vyjadrení sú však ich kapacity pre nedostatok reštaurátorov značne nevyužívané. Pani Masten hovorila o úmysle zriadiť osobitnú reštaurátorskú dielňu v meste Maribore.

Záver rokovania bol venovaný systému archívneho vzdelávania na školách a v archívoch. Pani Masten referovala o odborných archívnych skúškach archivárov po absolvovaní 2-3 ročnej archívnej praxe. Dr.Diether Degreif vo svojom referáte predstavil školu archivárov v Marburgu a hovoril o programoch organizovaných pre cudzincov. Všetci prítomní sa zhodli v tom, že práca archivára v súčasnosti vyžaduje neustále zvyšovanie odbornej spôsobilosti. K tomu by mali slúžiť aj výmeny archivárov bez formalít.

Večer sa všetci účastníci zúčastnili slávnostného otvorenia výstavy k 110.výročiu založenia turistického zväzu v Ptuj, na zorganizovaní ktorej spolupracoval tamojší archív.

Eva Jankovičová

Z domova

Z našej pošty

V predchádzajúcom čísle Fóra sme Vás informovali, že Výbor SSA sa obrátil listom na Hlavného hygienika SR, aby v sieti archívov bol vykonaný hygienický výskum.

Dňa 15.11.1996 sme obdržali odpoveď, ktorú Vám predkladáme.

O ďalšom postupe Výboru SSA v tejto záležitosti Vás budeme priebežne informovať.

Štátny zdravotný ústav Slovenskej republiky

Spoločnosť slovenských archivarov
Drotárska cesta č.42
817 01 Bratislava

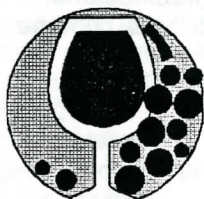
Bratislava, 4.11.1996

V odvolaní na Váš list, adresovaný Hlavnému hygienikovi SR, ktorým žiadate o hygienický výskum jednotlivých archívnych pracovísk, Vám z poverenia MZ SR oznamujem, že projekt, na ktorý sa odvolávate, je zameraný len na sledovanie pracovných podmienok a zdravotného stavu pracovníkov historických knižných fondov v Martine, pričom riešiteľom tejto úlohy je Štátny zdravotný ústav v Martine.

Vzhľadom na závažnosť problematiky ako aj dostupné informácie, týkajúce sa pracovného prostredia uvedených profesií, by bolo možné v budúcnosti túto úlohu realizovať ako samostatný projekt, na ktorom by sa prípadne podieľali aj Štátne zdravotné ústavy. Pre prípravu projektu je v tejto fáze potrebné z Vašej strany dodať zoznam jednotlivých archivárskych pracovísk, ktorých by sa prieskum mal týkať, s bližšou špecifikáciou ich zamerania a počtu pracovníkov.

Následne by bolo možné dohodnúť stretnutie, na ktorom by sa upresnili podmienky projektu.

MUDr. Ivan R o v n ý, MPH
riaditeľ

Zo spomienok

Tokajské víno

Prípravte systemizované miesto a posadte na toto miesto referenta, on si už náplň práce, aby bol naplno využitý určite nájde /Parkinsonov zákon/. Tak

sa stalo koncom šesťdesiatych rokov. Na Archívnej správe v Prahe takýmto referátom bola evidencia a skartácia. Na miesto referenta bol vybraný Dr.Ch.

Popravde, škoda ho bola na toto miesto. Bol to človek iniciatívny, vynaliezavý i operatívny. Vymyslel takúto akciu. Získal prehľad o skartácii písomností za celú republiku - teda i za Slovensko. Úlohu mali splniť archívne oddelenia. Mali vykonať prieskum, zaznačiť a nahlásiť, aký archívny materiál sa skartoval, názov fondu, z akých rokov, rozsah v bežných metroch /cm/, a asi koľko kilogramov toho bolo.

Archívne oddelenia prehľady mali poslať na Archívnu správu v Prahe. Na Slovensku jeden exemplár aj Slovenskej archívnej správe. Keď sme elaborát dostali, nestačili sme sa čudovať a ani len odhadnúť na čo to komu bude dobré.

Banskobystrické oddelenie prehľad vypracovalo veľmi svedomite. Mal takmer 60 strán. Viete si predstaviť elaborát zo šiestich archívnych oddelení. Ešte šťastie že od SAS voči ŠSÚA sa to nepokúsili vyžiadať.

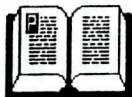
V zlosti, ako daromnú prácu, som banskobystrický elaborát prelistoval, našiel som v ňom pol strany nezapisanej, asi na 34 strane a dopísal som tam toto: „Kto to prečíta až potiaľto, zaplatím mu päť litrov pravého tokajského vína.“ A uviedol som svoju plnú adresu!

A nič sa nedialo!

Keď sme s p.K. raz pricestovali na AS v Prahe, uvítal nás jej náčelník asi takto: „Pepiku, ty se na nás zlobíš, ty nás nemáš rád. Viď.“ Odpovedal som mu: „Ale nie, iba sa bojím, že budete odo mňa požadovať päť litrov tokajského vína!“ Udivil sa tomu a hovorí: „Ty seš nejakej divnej, prosím ťe, proč bychom to od tebe požadovali?“ Vysvetlil som mu všetko, okolo toho prehľadu, že sa nazdávame, že to bola úplne zbytočná práca, ktorá nikomu nič nedá a že som to do toho elaborátu vpísal a nikto nič nežiada. Ihneď predvolal si referenta Dr.Ch., a aby so sebou priniesol aj banskobystrický prehľad. Stalo sa. Spoločne to prelistovali a aj našli, čo som tam vpísal. Dr.Ch. očervenel ako čerstvo zomletá paprika a náčelníka ubezpečoval, že všetky tie prehľady prečítal, a len tento práve nestačil.

Rozčúlil sa pán S. a ako náčelník zakázal, aby bez jeho vedomia čokoľvek od štátnych archívov a archívnych oddelení v budúcnosti vyžadovali. Uznal, že vynaložená práca na zoznamy bola úplne zbytočná. Každé zlo vraj má v sebe aj zárodok dobra! Po tejto skoro afére už sa obdobné prehľady nikdy nevyžadovali!

Jozef Chreňo

KNIŽNÉ NOVINKY

Sroka, Stanislaw: Ksiazce Wladyslaw Opolczyk na Wengrzech. Krakow 1996, s. 109.

Pol'ský medievista Dr. Stanislav Sroka nie je u nás už neznámym autorom. Je pracovníkom Jagelovskej univerzity v Krakove a zaoberá sa poľsko - uhorskými vzťahmi v období stredoveku. V uvedenej knihe mapuje osobnosť a život kniežaťa Vladislava Opolčika, ktorý sa bol uhorským palatínom v rokoch 1367 - 1372.

PC REVUE

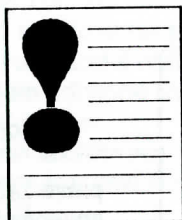
Mesačník PC REVUE - počítačový magazín s prílohou informačnej technológie a dátovej komunikácie prichádza na náš trh už 4. rok. Prináša novinky zo života počítačových firiem, informuje o hardware a software. Nové číslo (11) prináša napr. informácie o novinkách firmy Novell, o výstave FINEX 96, dozviete sa, či sa stanú pásky opäť riešením pri zálohovaní dát, ale aj niečo o INTERNETE a niečo o výrusoch Zuzana a Drepo... Ak máte pred jeho otvorením rešpekt, tak opak je pravdou. Revue Vám otvorí oči do budúcnosti (a možno nie ďalekej)

JUBILANTI

Mnohé chvíle v prešlom živí ťažké boli ako jarmo.
Ale v srdci človek cíti, že tie roky nežil darmo.
Pre všetky tie šťastné chvíle, pre tých, čo sú naokolo,
pre všetko čo je tu milé, žiť tie roky hodné bolo.

PhDr. Mariánovi Zemenemu k okrúhlemu životnému jubileu prajeme veľa osobných a pracovných úspechov, pevného zdravia a šťastia.

SERVIS

V rámci Valného zhromaždenia SSA, ktoré sa konalo 16.10.1996 na Táloch, mnohí z čitateľov Fóra archivárov mali možnosť zoznámiť sa s prístrojom firmy Neschen na ochranu papierových dokumentov z 19.-20. storočia.

O tomto prístroji, ktorý pomocou filmoplastu spevňuje novodobý papier si budete môcť prečítať podrobnejšie údaje z propagačného materiálu, ktorý bude postupne zaslaný všetkým archívom na Slovensku.

Predbežná cena prístroja pre spevňovanie papiera formátu A4 stojí 11.745,- DM.

Tento prístroj ako aj ďalšie výrobky si budete môcť objednať u firmy SLOVAKOGRAF s r.o. Nové Zámky.

Chceli by sme Vás upozorniť aj na lepiacu pásku, ktorú firma Neschen taktiež predstavila na horeuvedenom podujatí.

Lepiaca páska Filmoplast P je špeciálny priesvitný papier, s pevnosťou 23µm, ktorý nežltne a má Ph neutrál. Je vhodný na opravu papiera a väzby. Cena desiatich kotúčov /1 kotúč= 50m/ sa pohybuje do 2.500,-Sk.Cena je samozrejme závislá od šírky požadovaného Filmoplastu. /Vyrába sa v šírkach:1,3; 2 - 4 cm/.

Ďalší Filmoplast P 90 je biely, veľmi pevný, lepiaci papier, Ph neutrál. Je vhodný predovšetkým na opravu knižných obalov ako aj na spevnenie obalov. Predpokladaná cena je tá istá ako pri Filmoplaste P.

Pre drobné opravy archívnych dokumentov sa doporučuje používanie Filmoplastu R, ktorý je úplne jemný, vyrobený bez celulózy, Ph neutrál. Vyrába sa v rôznych šírkach od 2 do 62 cm. Cena je závislá od šírky požadovaného Filmoplastu.

Za priateľom archivárom

*"Misereatur mori",
V angem "smiluj se"
leď život i blaho mě tkvi.*

Nejvyšší Velekněz povolal k sobě z pozemského života
do věčné radosti svého služebníka

ThDr. PhDr. Metoděje Zemka, CSc.
kněze na odpočinku

Narodil se 15. ledna 1915 ve Vlečnově.
Kněžské svěcení přijal 5. 7. 1940 v Olomouci.

Po krátkém působení v duchovní správě opustil kněžství a věnoval se historickému bádání. V letech 1960-1980 byl ředitelem Okresního archivu v Mikulově, kde vypracoval životní sborník Jižní Morava, Mikulovská sympozia a napsal řadu prací z historie okresu Břeclav a Moravy. Při studiu archívnych materiálů se sblížil s členy řádu augustiniánů - kanovníků v Klosterneuburgu. Pod jejich vlivem usiloval o návrat ke kněžské službě. S velkou vděčností přijal dovolení Svatého otce 10. března 1995 a do konce svého života vypomáhal v kostele Panny Marie Pomocnice v Brně-Žabovteskách.

Zemřel náhle v pátek 18. října 1996 v Brně.

So zesnulým otcem Metodějem sa rozloučime slávením Najsvätejšej cbbi ve striedu dne 30. října 1996 ve 14.00 hodin v kostele Nanebovzetí Panny Marie na Starém Brně.

Těla vzkříšení bude očekávat na Ústředním hřbitově v Brně.

*Biskup Vojtěch
Salesiáni Dona Boska
Řeholní kanovníci sv. Augustina v Klosterneuburgu
Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově*

Metod,

práve začínajú
smútočné obrady v
augustiniánskom
kostole
Nanebovzatia Panny
Márie na Starom
Brne za Tvoju dušu
- a nie som tam.
Štyri hodiny som
beznádejne čakal na
auto. Nechávam
zvädnúť smútočnú
kyticu s párnym
počtom kvetov.

Okresy Břeclav a Trnava sa stali družobnými z vyššej moci. Od roku 1962 sme sa stretávali, navštevovali, spolupracovali. Družba našich archívov prerástla hranice formálnosti a Tvojim pričinením stala sa niečím živým, pracovným, tvorivým. Pretrvala aj v rokoch 1968-1973, keď sa všetko anulovalo.

Dve naše spoločné knihy Břeclav-Trnava a Ej víno, vínečko ... zostali len ako zapadnuté stopy spolupráce.

Obdivoval som Tvoju vitalitu a tvorivé schopnosti, výdrž a odvalu.

Obdivoval som hudobné úvody Tvojich sympózií v nádherných sálach mikulovského zámku, obsah, prednášateľov i tie veľkolepé večere vždy v čase nového vína.

Naše trnavské májové pivonkové vlastivedné semináre boli slabou napodobeninou - zúčastňoval si sa ich svedomite aj so spolupracovníkmi - a nútil si ma do ich pokračovaní.

Bol si Čech z moravského Slovenska, navyac z Vlčova. Mal si k Slovensku blízko, hoci ani medzi nami to nebolo bez zaškrenia. Nevieť, či niekto na Slovensku mal odvahu napísať recenziu o Tvojej dizertácii Moravsko-uhorská hranica.

Po Tvojom odchode sme pokračovali v spolupráci našich archívov a drukoval si nám.

Pri našich spoločných cestách za povinnosťami, kdekoľvek sme boli, nezabudol si poslať pohľadnicu svojej matke, pokiaľ žila. Nikdy si na ňu nezabudol.

Najintenzívnejšie boli naše stretnutia v posledných piatich rokoch, keď okrem spolupráce na dejinách augustiánov v monarchii zainteresoval si ma do Tvojho veľkého návratu.

Pokorné priznanie a nasledujúce ticho v dňoch 10. a 11. marca 1995 na Petrove a v Tvojom byte zostane mi príslubom Hudby pramenů.

Netušil som, že sa nebudem môcť rozlúčiť s Tebou, ako sa lúči a priatelia.

Viem, že vzkriesenie tela budeš čakať na Ústrednom cintoríne v Brne.

Pristavím sa a porozprávame sa. A možno sa stretneme ešte skôr.

Zatiaľ: Do videnia, Metod! Nech Ti je moravská zem ľahká.

Jozef Šimončíč

Daniel Rapant

Daniel Rapant sa zapísal do histórie Slovenska ako archivár, historik, univerzitný profesor a akademik SAV. Narodil sa v rodine robotníka Pavla a matky Kristíny, r. Viskupovej 17. 4. 1897 v Holiči, okr. Senica. So životnou družkou, známou herečkou Hanou Meličkovou mal dve dcéry - Danu a Helenu. Životnú púť ukončil 17. 4. 1988 v Bratislave.

Po absolvovaní ľudovej školy v Holiči v r. 1909 - 1917 študoval na gymnáziu v Skalici, v r. 1915 - 1918 bol vojakom rak. - uhorskej armády na talianskom fronte. Pod vplyvom P. Blahu študoval históriu a slavistiku na FF UK (prof. J. Pekař, J. Šusta, K. Krofta), súčasne v r. 1919 - 1921 na Vysokej škole archívnej v Prahe, ktorú ukončil štátnou archívnu skúškou, v r.

1922 - 23 pokračoval v štúdiách na FF parížskej Sorbony, od r. 1925 sa zúčastnil na viacerých študijných a výskumných pobytoch vo Viedni a v Budapešti. R. 1923 získal titul PhDr., r. 1928 doc., 1933 mimoriadny, 1939 riadny univ. prof., 1968 akademik SAV.

V r. 1924 - 1928 pracoval ako hlavný archivár, 1928 - 1933 prednosta Krajinského archívu v Bratislave, v ktorom vybudoval odbornú príručnú knižnicu a premenil ho na vedecký ústav. Od r. 1933 pôsobil ako profesor slovenských dejín na FF UK, v r. 1945 bol poverený vedením rektorátu UK a dekanátu FF UK, od r. 1950 pracoval v bratislavskej Univerzitnej knižnici, od r. 1958 odišiel na dôchodok.

Svoje vedomosti získané pri archívnych štúdiách využil na historickú prácu. Je považovaný za jedného z najvýznamnejších novodobých historikov, výborného znalca maďarsko - slovenskej problematiky, prispel k osvetleniu prelomových období slovenských dejín a najmä národného obrodenia. Jeho historické práce môžeme rozdeliť na diela : historicko - filozofické a metodologické, historické monografie venované zhruba obdobiu od polovice

18. storočia, kritiky historických prác, štúdie, úvahy, životopisy.

Už v čase stredoškolských štúdií sa verejne hlásil k slovenskému národnému povedomiu. V Prahe sa aktívne zúčastňoval na študentskom hnutí v spolku Detvan. Od r. 1919 bol aj literárne činný. R. 1968 bol vyznamenaný Národnou cenou SSR, v r. 1969 Radom práce, 1987 zlatou medailou SAV.

(Pripravila Z. K. podľa SBS R - Š, s. 38)

Redakčná rada: V. Nováková, L. Vrtel', J. Hanus, Z. Kollárová

Toto číslo pripravil: ŠOKA ŠAĽA

Tenická úprava: J. Benciová

Distribúcia : ŠOKA Tmava

Náklad 300 ks

Povolilo : MK SR 1472/96